

УДК 349.6
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2024.13>

Є. О. Липницька
orcid.org/0000-0003-4608-1734
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Постановка проблеми. Екологічна ситуація в Україні ще до початку повномасштабного вторгнення у 2022 році, характеризувалась як критична, й ті екологічні проблеми та загрози, що існували в країні не лише не вирішилися, а навпаки значно загострилися внаслідок ведення воєнних дій. У 2020 р. Україна посіла 4 місце у світі за рівнем економічних збитків від забруднення повітря, основними забруднювачами якого є підприємства добувної і переробної промисловості, енергетики та аграрного сектору, викиди забруднюючих речовин яких склали понад 90% від загального обсягу. Критичною є ситуація з відходами – через домінування в національній економіці ресурсоємних багато-відходних технологій. Ресурсоємність економіки України є також причиною виснаження і погіршення стану природних ресурсів [1].

Наразі перед Україною стоять виклики відбудови країни, в першу чергу щодо відновлення економічного зростання, підвищення якості життя для населення. Разом з цим Україна ставить за мету відновити зруйновану інфраструктуру та модернізувати економіку з використанням чистих, низьковуглецевих та енергоефективних технологій, які відповідали б євроінтеграційному напрямку розвитку України та Європейському зеленому курсу.

Можна погодитись з представниками економічної науки, що виникає гостра необхідність у формуванні сучасної концепції суспільного розвитку, яка передбачатиме не тільки економічний розвиток, а й вплив економіки на екологічну систему, та буде спрямована на забезпечення рівноваги між економічною та екологічною системами [2, с. 28]. Дана концепція відповідатиме концепції сталого розвитку, головною ідеєю якою є досягнення оптимального балансу між трьома складовими розвитку: економічною, соціальною та екологічною.

Останніми роками все більшої популярності та поширеності у різних галузях науки та сферах життя набуває поняття екологізації, яке розглядається як певний інструмент впливу на суспільні відносини, що спрямований на подолання дисбалансів в економічній, соціальній та екологічній сферах та забезпечення такого стану довкілля, що сприятиме якісному життю і благополуччю нинішніх та майбутніх поколінь.

Предметом даного дослідження є екологізація законодавства як складова екологізації суспільного розвитку. Слід зазначити, що на сьогодні в Україні склалась система екологічного законодавства, основним завданням якого є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище [3]. Разом з цим, можна погодитись з думкою вчених в галузі екологічного права щодо дефектів екологічного законодавства України, яке являє собою розгалужену ієрархічну систему законодавчих актів різного регулюючого рівня, різної юридичної сили, різних сфер застосування [4, с. 35]. При цьому норми екологічного законодавства не завжди здатні діяти напряму при регулюванні відносин, пов'язаних зі здійсненням господарської чи іншої діяльності, що шкідливо впливає на навколишнє природне середовище або його окремі елементи.

Стан дослідження. Проблеми екологізації окремих галузей законодавства досліджували представники науки екологічного права, зокрема, В.І. Андрейцев, А.П. Гетьман, Н.Р. Кобецька, М.В. Краснова, В.Л. Мунтян, Ю.С. Шемшученко та ін. Питання екологізації аграрного та земельного законодавства були предметом дослідження Н.О. Багай, В.В. Носіка, І. І. Каракаша, Н.В. Кравець, П.Ф. Кулинича, О.О. Погрібного, В.І. Семчика, Н.І. Титової, М.В. Шульги та ін. Проблеми господарсько-правового забезпечення природокористування розглядалися у наукових роботах А.Г. Бобкової, В.К. Мамутова, О.В. Шаповалової та ін. Разом з цим, потребують подальшого дослідження загально-теоретичні засади екологізації законодавства як одного з засобів забезпечення сталого розвитку в умовах євроінтеграції України.

Метою дослідження є аналіз наукових підходів до понять «екологізація» та «екологізація законодавства», напрацювання теоретичних засад щодо визначення поняття екологізації законодавства, її значення, мети та завдань в умовах євроінтеграції та необхідності досягнення цілей сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Дослідження поняття екологізації набуло неабиякої актуальності в рамках різних суспільних наук, воно є багатоаспектним і багатозначним. Так, в літературі розглядаються такі поняття як екологізація економіки, екологізація виробництва, сільськогосподарського виробництва, екологізація в сфері транспорту, промисловості, енергетики та інших галузей господарства, екологізація економічної діяльності, екологізація природокористування, екологізація освіти, екологізація права та законодавства тощо. В національному законодавстві поняття екологізації зустрічається в Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» (втратив чинність 2019 р.) [5] в контексті екологізації господарської діяльності та екологізації окремих галузей національної економіки; Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [6] вже не використовується це поняття, однак його суть передається через словосполучення «врахування екологічної складової», «природоохоронної складової», «упровадження екосистемного підходу» в різні процеси; Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» – в контексті екологізації матеріального виробництва як одного з принципів охорони навколишнього природного середовища [3].

Для з'ясування змісту поняття «екологізація законодавства» доцільно проаналізувати наукові підходи до тлумачення родового поняття, а саме, поняття «екологізація».

Враховуючи те, що процеси екологізації безпосередньо пов'язані з економічним станом країни в цілому та конкретних суб'єктів господарювання, зокрема, поняття екологізації широко досліджено в економічній науковій літературі. Так, В. Шевчук пропонує розуміти екологізацію як процес проникнення ідей, знань, законів екології, екологічного мислення в інші сфери науки, виробництва, в життєдіяльність суспільства та держави [7, с. 240].

Гобела В.В. вважає екологізацію багатофункціональним та поліаспектним поняттям, яке можна розглядати у вузькому та широкому розумінні. В широкому розумінні це поняття науковець розглядає в таких аспектах: як філософську концепцію, як відносини, як діяльність, як процес, як засіб впливу. У більш вузькому розумінні поняття можна розглядати в розрізі різних видів людської діяльності, спрямованих на попередження, виявлення та усунення екологічних загроз для економічної системи (екологізації науки, освіти, суспільних відносин, природокористування, виробництва тощо) [8].

Мельник Л.Г. пропонує розуміти екологізацію як цілеспрямований процес економічних перетворень, орієнтований на зменшення комплексного

екодеструктивного впливу виробничих процесів на забруднення довкілля та порушення природних ландшафтів й споживання товарів і послуг на одиницю загального суспільного продукту [9].

Інші спеціалісти в галузі економіки трактують екологізацію як вияв загальноекологічного підходу до всіх без винятку явищ суспільного буття як проникнення глобального завдання охорони навколишнього середовища в усі сфери суспільних відносин, що регулюються правом [10, с.99].

Отже, в економічній науковій літературі екологізація розглядається як всеохоплююче поняття, яке означає певний процес, інструмент або метод, діяльність, підхід, спрямовані на проникнення екологічної (природоохоронної) складової у всі сфери суспільних відносин з метою зменшення шкідливого впливу виробничих процесів на навколишнє природне середовище, попередження погіршення екологічної ситуації.

Інші підходи до визначення поняття «екологізація» містяться у юридичній літературі. Більшість наукових досліджень екологізації різних видів господарської діяльності, окремих галузей економіки проведено представниками науки екологічного права.

Так, значний внесок у екологізацію національної правової системи зробила М.В. Краснова. Вона визначала екологізацію через принцип екологічного права, який означає впровадження екологічних вимог у матеріальне виробництво на основі комплексності рішень з питань охорони навколишнього природного середовища, використання і відтворення відновлювальних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій. При цьому М.В. Краснова віддає важливу роль у забезпеченні належного екологічного правопорядку саме праву, яке повинно, володіючи екологічною сутністю, у своєму змісті, у властивих йому формах виражати сукупність екологічних вимог, які випливають із законів природи та слугують для побудови надсучасної моделі екологічно виваженої поведінки людей, закріпленої в нормах права. Екологізацію національного законодавства вчена розуміє як процес впровадження норм екологічного права в акти тих галузей законодавства, які регулюють управлінську, господарську, рекреаційну та іншу діяльність в тій мірі, в якій такі види діяльності впливають на навколишнє природне середовище [11, с. 106].

Досліджуючи питання екологізації законодавства в сфері природокористування Н.Р. Кобецька наголошує на тому, що сьогодні процес екологізації має всеохоплююче значення та передбачає екологізацію індивідуальної та суспільної свідомості, різних видів практичної діяльності, пов'язаної з впливом на об'єкти природи, екологізацію всіх елементів правової системи держави, включаючи правозастосовчу практику та правотворчість,

а також безпосереднє впровадження еколого-правових приписів в усі галузі законодавства [12, с. 167]. Вчена розмежовує поняття «екологізація права» та «екологізація законодавства» та співвідносить їх як загальне і конкретне і вказує, що результатом цього процесу має стати проникнення екологічних принципів та ідей у всі елементи системи права [12, с. 162].

В. Андрейцев вказує на те, що процес екологізації окремих галузей законодавства тісно пов'язаний із впровадженням у матеріально-правові й процесуально-правові норми та приписи різних вимог, правил і нормативів екологічної безпеки [13, с. 60].

Важливим правовим явищем, що стосується практично всіх галузей законодавства, вважає екологізацію Н.О. Багай. На її думку, екологізація об'єктивно зумовлюється глобальними екологічними проблемами, а також посиленням міжгалузевих зав'язків у системі права і законодавства, взаємопроникненням різних галузей права та потребою в інтеграції правового регулювання суспільних відносин. Досліджуючи екологізацію аграрного законодавства вчена пропонує розуміти дане поняття як втілення екологічних принципів та вимог у змісті нормативно-правових актів, що регулюють сільськогосподарську виробничу діяльність [14, с. 159].

Одним з найбільш актуальних завдань державної політики України на думку Ю. Шемшученка та В. Олещенка є посилення уваги до забезпечення реальної «екологізації» усіх галузей права та відповідного законодавства, насамперед податкового, бюджетного, господарського та іншого [12, с. 162].

А. Гетьман визначає поняття «екологізація виробництва» як правове поняття, під яким доцільно розуміти врегульовану нормами права діяльність з впровадження у суспільне виробництво, з урахуванням об'єктивно існуючих законів природи, економічних, технічних, управлінських, організаційно-господарських та інших заходів, спрямованих на забезпечення раціонального використання природних ресурсів й охорони навколишнього середовища в інтересах держави і суспільства [15, с. 76].

Н.В. Кравець узагальнюючи різні підходи до тлумачення поняття екологізація зазначає, що у юридичній літературі науковці оперують такими категоріями, як екологізація як метод екологічного права, екологізація законодавства, екологізація права, екологізація як принцип земельного законодавства, екологізація виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських, екологізація як принцип аграрного права, екологізація виробництва [15, с. 60]. При цьому досліджуючи екологізацію аграрного виробництва як принципу аграрного права вчена пропонує розуміти екологізацію аграрного законодав-

ства як втілення екологічних імперативів у зміст аграрно-правових та інших норм, які регламентують виробничо-господарську діяльність аграрних виробників [15, с. 63].

На підставі аналізу різних наукових підходів та поглядів можна підсумувати, що екологізація законодавства є складовою екологізації суспільного розвитку і складовою ефективною екологічної політики держави та сприяє досягненню глобальних цілей у сфері охорони природи та збереження навколишнього середовища.

Екологізацію законодавства пропонується розуміти як системний процес трансформації правових норм, що передбачає інтеграцію екологічних принципів, вимог та правил, які враховують закони природи, до нормативно-правових актів тих галузей законодавства, що регулюють господарську та інші види діяльності, які впливають або можуть вплинути на навколишнє природне середовище, з метою забезпечення сталого використання природних ресурсів, збереження екологічної рівноваги та забезпечення екологічної безпеки. Цей процес є всебічним і охоплює впровадження еколого-правових норм у нормативно-правові акти різних галузей законодавства, а також сприяє формуванню екологічної свідомості як на рівні індивідів, так і на рівні суспільства в цілому. Цей процес також включає адаптацію правозастосовчої практики та правотворчості до врахування екологічної складової.

Екологізацію законодавства можна також розглядати як комплексний підхід до правового регулювання відносин, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, раціональним використанням природних ресурсів та забезпеченням екологічної безпеки, що передбачає максимальне втілення екологічної складової у нормативно-правові акти різних галузей законодавства, а також спрямований на побудову моделі економіки, що базується на оптимальному співвідношенні економічних, соціальних, екологічних інтересів та забезпеченні високого рівня і якості життя населення.

Метою екологізації законодавства слід вважати створення правової основи, яка спрямована на виконання цілей сталого розвитку, що полягають, зокрема, у подоланні дисбалансів, які існують в економічній, соціальній та екологічній сферах, забезпеченні такого стану довкілля, що сприятиме якісному життю і благополуччю нинішніх та майбутніх поколінь, а також сприятиме забезпеченню відповідності національного законодавства вимогам міжнародних актів та законодавства ЄС.

Здійснення екологізації законодавства буде відповідати загальній меті державної екологічної політики України, визначеній в Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної еколо-

мачення родового поняття «екологізація». Зокрема, в економічній науковій літературі екологізація розглядається як всеохоплююче поняття, яке означає певний процес, інструмент або метод, діяльність, підхід, спрямовані на проникнення екологічної складової у всі сфери суспільних відносин з метою зменшення шкідливого впливу виробничих процесів на навколишнє природне середовище, попередження погіршення екологічної ситуації. В юридичній літературі екологізація досліджується в різних аспектах, як метод екологічного права, принцип екологічного права, суспільне явище тощо. При цьому серед науковців немає однозначного розуміння поняття «екологізація законодавства».

Робиться висновок, що екологізація законодавства є складовою екологізації суспільного розвитку і ефективною екологічної політики держави та сприяє досягненню глобальних цілей у сфері охорони природи та збереження навколишнього середовища.

На основі аналізу доктринальних підходів запропоновано два підходи до визначення поняття «екологізація законодавства» (як системного процесу трансформації правових норм та як комплексного підходу до правового регулювання відносин). Визначено мету та завдання екологізації законодавства з урахуванням цілей сталого розвитку, а також зобов'язань України перед ЄС в рамках адаптації законодавства.

Ключові слова: екологізація, законодавство, сталий розвиток, євроінтеграція, навколишнє природне середовище.

Summary

Lypnytska Ye. O. General theoretical bases of greening of the legislation of Ukraine in the conditions of European integration. – Article.

The article examines scientific approaches to the concepts of "greening" and "greening of legislation", on the basis of which theoretical foundations have been developed for defining the concept of greening of legislation, its meaning, goals and objectives in

the context of European integration and the need to achieve the goals of sustainable development. Attention is focused on the fact that the study of the concept of greening, as a component of greening of social development, has gained significant relevance within the framework of various social sciences, it is multifaceted and meaningful. In addition, the term "greening" is also used in national legislation.

To find out the meaning of the concept of "greening of legislation", scientific approaches to the interpretation of the generic concept of "greening" were analyzed. In particular, in economic scientific literature, greening is considered as an all-encompassing concept, which means a certain process, tool or method, activity, approach, aimed at the penetration of the ecological component into all spheres of social relations with the aim of reducing the harmful impact of production processes on the surrounding natural environment, preventing the deterioration of the ecological situations. In the legal literature, greening is studied in various aspects, as a method of environmental law, as a principle of environmental law, as a social phenomenon, etc. At the same time, there is no clear understanding of the concept of "greening of legislation" among scientists.

It is concluded that the greening of legislation is a component of the greening of social development and effective environmental policy of the state and contributes to the achievement of global goals in the field of nature protection and environmental preservation.

Based on the analysis of scientific approaches, two approaches to defining the concept of "greening of legislation" are proposed (as a systemic process of transformation of legal norms and as a complex approach to legal regulation of relations). The purpose and task of greening of legislation was determined, taking into account the goals of sustainable development, as well as the obligations of Ukraine to the EU within the framework of the adaptation of the legislation.

Key words: greening, legislation, sustainable development, European integration, environment.